

Ragnheiður Ríkharðsdóttir
Þórdís S. Mósesdóttir

Brekkukotsannáll

Kennsluleiðbeiningar

NÁMSGAGNASTOFNUN
VAKA–HELGAFELL
Reykjavík 1994

Í þessum kennsluleiðbeiningum er farin sú leið að bent er á aðalatriði hvers kafla og þeim fylgt eftir með verkefnum og heildarverkefnum í lokin. Ennfremur er gerð grein fyrir byggingu sögunnar og aðalpersónum. Ekki eru erlend orð þýdd yfir á íslensku.

Trú og lífsviðhorf höfundar

Í *Alþýðubókinni* má lesa um trú og lífsviðhorf höfundar: „Leið míni til hinna jarðnesku hugðarefna hefur legið gegnum fánýti himnanna. Áður vildi ég handleika stjörnur einsog Máriubarnið; nú er mér nóg að skoða blesсаðar litlu stjörnurnar, sem skína ofanaf festingunni þegar ég vakna á næturnar og lít útum gluggann minn.“

Afstaða skáldsins til trúarlegra efna hefur breyst. Hinn mikli trúaráhugi hans hefur vikið fyrir nýrri reynslu, við hefur tekið breytt lífsviðhorf. Í *Heiman eg fór* segir að faðir hans hafi lesið húslestra úr *Helga postillu* Thordersens á hverjum sunnudegi og er Laxness þeirrar skoðunar „að postillur hafi átt sterkan þátt í afkristnan manna á Íslandi.“ (3–14) Sjá má hliðstæðu bernskuminningarinnar í postillulestri Björns í Brekkukoti.

Peter Hallberg fjallar um trú og lífsviðhorf Halldórs Laxness. Hann talar um þær breytingar sem átt hafa sér stað hjá skáldinu. Í síðari bókum hans eru það „hinir mannlegu eiginleikar sem úrslitum ráði, hin persónulega reisn ... Maður af slíku tagi er Björn í Brekkukoti, „afi“ sögumannsins Álfgríms“ (7–67).

Frásagnarháttur

Segja má að alþýðleiki, einfaldleiki og yfirbragð daglegs máls einkenni stíl *Brekkukotsannáls*. Höfundur víkur frá þeirri

málhreinsunarstefnu sem einkennir margar fyrri bækur hans, málið í bókinni er beygt undir stílinn.

Hann hefur leitast við að hagnýta sér hina innlendu sagnahefð og í bókinni reynir hann að ljá frásögn sögumannsins Álfgríms ákveðinn heimildarsvip. Álfgrímur segir frá bernskuminningum sínum auk þess sem hann víkur samhliða að atburðum sem eiga sér stað á Íslandi, kemur á framfæri menningarsögulegum þáttum.

Sagan hefur á sér ákveðinn endurminningablæ, sögumaður segir frá í fjarlægð, leggur mat á aðstæður og vísar um leið til atburða sem gerir söguna sanna í augum lesandans. „Í þann tíð var siður að auglýsa í ljóðum ef maður vildi selja skreið ... Ég vil leyfa mér að halda hér til haga kvæði um hnakka og beisli og annað leðurverk eftir fjörugan söðlasmið á Laugaveginum.“ (3–87)

Stílbrot – útúrdúr

Brekkukotsannáll er saga Álfgríms og Garðars Hólms. Saga Álfgríms er samtvinnuð sögu Garðars, og má segja að þarna liggi tveir þræðir saman vafðir sem ná ekki saman að fullu fyrr en í lokin. Við kynnumst fólkini í Brekkukoti og svo líður að því að Garðar Hólm komi til landsins. Heimkomur hans verða þrjár og á undan hverri heimkomu er ákveðinn aðdragandi, lesanda er gefið í skyn það sem á eftir að gerast, ákveðinn fyrirboði á ferð. Á milli hvírrar heimkomu eru nokkurs konar útúrdúrar, stíllinn er brotinn upp þar sem forvitnin er mest með lýsingum á menningarsögulegum þáttum eða sögum tengdum ákveðinni lífsspeki. Atburðarásin er dregin á langinn, lesandannum er haldið í ákveðinni spennu.

Kímní – íronía

Dagný Kristjánsdóttir fjallar í ritgerð sinni „Innan og utan við krosshliðið“ um íroníu í *Brekkukotsannál*. Þar vitnar hún í ákveðna skilgreiningu á íroníu og segir m.a. „Alls staðar þar sem einn maður veit eða skilur meira eða minna en annar, hlýtur íronía annaðhvort að koma til sögunnar eða geta gert það.“ Hún fjallar einnig um íroníu í formi kaldhæðni og að „Hinn íroníski höfundur sýnir þannig lesanda sínum jafnvel enn meira traust með því að tala óbeint til hans en höfundurinn sem talar beint til lesanda síns með persónum og atburðum sögunnar.“ (1–181) Hún segir enn fremur að Álfgrímur eldri sé ekki íronísk persóna, „en það er augljóst íronískt misräemi á milli reynslu og mannbekkingar hans annars vegar og Álfgríms yngra hins vegar. Þetta íronískra misräemi gerir kröfu til lesanda um að hann lesi vel, geri sér grein fyrir því að ekki er allt sem sýnist – hvorki innan né utan við krosshliðið.“ (1–183)

Sögumaðurinn Álfgrímur

Sögumaðurinn Álfgrímur segir söguna í 1. persónu og líða a.m.k. þrír eða fjórir áratugir frá því að atburðir gerast og þar til sagan er sögð. Hann er orðinn fullorðinn og segir frá út frá sinni reynslu, hann hefur menntað sig en ekki vitum við hvað hann hefur lært.

Sögumaðurinn Álfgrímur lítur á atburði úr fjarlægð, leggur á þá mat, er nálægur. Nefna má dæmi þegar Álfgrímur lýsir ömmu sinni í upphafi sögunnar, kemur því á framfæri að hann hafi farið að hugleiða sögu hennar þegar hann var orðinn stálpáður. „Líklega hefur það samt verið hún sem ól mig upp, að því leyti sem ég hef verið alinn upp; að minstakosti hugsa ég að hún hafi átt meiri þátt en ýmsir aðrir í að gera mig sisona einsog ég er; en það var ekki fyren eftir að ég varð roskinn að ég tók eftir henni svo mér fanst ég sjá hana.“ (3–29)

Álfgrímur í Brekkukoti

Álfgrímur elst upp í Brekkukoti hjá „afa“ sínum og „ömmu“. Móðir hans var einstæðingur sem staldraði eingöngu við í Brekkukoti til að ala drenginn sem síðar var nefndur Álfgrímur. Hann var kallaður Hansson eins og allir föðurlausir menn á Íslandi. Heimur drengsins er innan krosshliðs og einkennist af hrekkleysi og virðingu fyrir því sem lifir. Hann ber lotningu fyrir afa sínum, sem er alltaf nálægur, veitir honum það öryggi sem hann þarfnað. Amma hans á einnig stóran þátt í uppeldi drengsins, hún kennir honum að lesa og vandar um við hann þegar henni þykir þurfa. Reyndar talar hún oft í gegnum Björn í Brekkukoti og sagt er að hún hafi staðið nær Birni í Brekkukoti en hann sjálfur. „Mér heyrðist einhver vera að blessta hund, sagði hún. Það hefur líklega verið misheyrn ... Að minstakosti hefur einginn heyrt hann Björn hérna í Brekkukoti blessta hund.“ (3–38–39)

Saga drengsins er samtvinnuð sögu Garðars Hólms. Æska drengsins er að nokkru leyti endurtekning á æsku Garðars Hólms. Þegar Álfgrímur er lítill sér hann mynd af Garðari sem hangir uppi bæði í Hringjarabænum og Brekkukoti. Garðar verður fyrirmund Álfgríms, einhvers konar goðsögn.

Í fyrstu spyr hann ömmu sína og móður Garðars um þennan frænda sinn en fátt verður um svör. Þegar hann fer að geta lesið, les hann greinar um hann í Foldinni og er líða tekur á söguna verður öllum ljóst að þeir eiga á margan hátt sömu sögu. Amma og afi Álfgríms vilja að hann gangi menntaveginn. Álfgrímur telur heiminn í Brekkukoti hinn fullkomna heim og hann langar ekki til annars heims. En hann byrjar þegjandi að ganga menntaveginn og námið verður honum leikur einn en hugur hans dvelur við heiminn í Brekkukoti. „Ég segi fyrir mig að úrþví ég mátti ekki verða grásleppukall var mér alveg sama hvað ég yrði.“ (3–135)

Álfgrímur er aðdáandi Garðars og vegna þess uppeldis sem hann fær í Brekkukoti þá trúir hann á Garðar svo lengi sem það er mögulegt. Hann gengur inn í það hlutverk sem Garðar felur honum, hlutverk sem er ætlað Garðari sjálfum. Smám saman rennur upp fyrir Álfgrími hver Garðar er í raun og veru en það er ekki fyrr en í lok sögunnar sem opinberunin verður og þá tekur saga Álfgríms nýja stefnu.

Garðar Hólm

Georg litli Hansson í Hringjarabænum átti svipuð æskuár og Álfgrímur. Reyndar ólst hann upp hjá móður sinni, Kristínu, en þau bjuggu hjá hringjaranum sem skipti sér lítið af Georg litla. Það er Georg sem fer á mis við það öryggi sem amma og afi veita Álfgrími í uppvextinum. Garðar fer til náms, en saga hans er harmsaga. Hann tollir ekki í latínuskólanum, fær vinnu í Búðinni, syngur í kapp við viðskiptavini Búðarinnar og má ætla að þá hafi hann eyðilagt í sér röddina. Jón gamli Guðmundsson rekur hann úr búðinni en kostar hann til náms í svínaþátturhúsi í Kaupmannahöfn. Gúðmúnsen fær veður af því að tveir Danir ætli að kosta Georg til söngnáms en ákveður að verða fyrri til.

Garðar Hólm verður heimsfrægur á Íslandi. Gúðmúnsen sér um að skrifa um frægð hans í Foldina. Hann segir að það verði að koma menning á Íslandi en víst er að Gúðmúnsen sér sinn hag í því. Hann baðar sig í ljósi „frægðar“ Garðars auk þess sem hann ætlar sér að „binda slaufu“ á saltfiskinn með frægð Garðars í útlöndum.

Lesandinn verður þess áskynja að ekki er allt með felldu. Ýmislegt er gefið í skyn og þegar frk. Gúðmúnsen kemur til sögunnar raðast fleiri brot í heildarmyndina af Garðari Hólm.

Garðar forðast að koma fyrir almenningssjónir í tveimur fyrstu heimsóknum sínum. Í þriðju heimsókninni virðist sem

hann sé búinn að fá nægju sína af sýndarmennskunni, hann segir Álfgrími sögu sína og tvinnar um leið saman framtíðarsögu Álfgríms.

„Afi“ og „amma“ í Brekkukoti

Björn í Brekkukoti er maður sem er trúr uppruna sínum. Hann er sagður fátækur en er nógu ríkur til að taka á móti hverjum þeim sem gista vill Brekkukot. Hann hefur til að bera ákveðið umburðarlyndi gagnvart náunganum nema þegar hann þarf að verja lífsviðhorf sín, sbr. að þegar Gúðmúnsen kemur í heimsókn svarar hann út í hött, talar um fiskinn, missir heyrn og talar til Gúðmúnsens í gegnum Álfgrím. Hann er alltaf nálægur, þögull, veitir Álfgrími ákveðna öryggiskennd og nýtur virðingar meðal bæjarbúa.

„Amma“ Álfgríms í Brekkukoti setur sinn svip á Brekkukot, henni fellur aldrei verk úr hendi. Álfgrímur minnist þess ekki að hafa séð hana ganga til svefns. Hún vakti lengst manna í Brekkukoti og fór fyrst á fætur. Hún elur Álfgrím upp, vandar um við hann og kennir honum siði þá sem ríkja í heimi Brekkukots. Hún kennir honum að tala, hugsa og lesa. Þegar Álfgrímur eldri segir sögu „ömmu“ sinnar verður honum ljóst að sú amma sem hann átti í Brekkukoti á sér aðra sögu sem er Álfgrími yngri óþekkt.

Afinn og amman eru í raun ekki afi og amma Álfgríms, þau eru ekki einu sinni hjón. Þau fara sínar eigin leiðir, ganga sinn veg í sögunni, búa sinn heim innan krosshlíðs.

Þjóðlífsmynd

Sagan Brekkukotsannáll gerist um síðustu aldamót. Við lesanda blasir annars vegar hinn kyrrstæði heimur Brekkukots innan krosshliðs sem er að bresta og hverfur í lok sögunnar með sölu Brekkukots, og hins vegar nýi heimurinn sem tekur við utan hliðsins þar sem nýir atvinnuhættir skapa aðrar efnahagslegar forsendur og hugsunarháttur manna og gildismat breytast hratt. Brekkukot er tákni fyrir gamla heiminn en Gúðmúnsensbúð táknað nýjan tíma, nýjan heim.

Sögusviðið er Reykjavík. Höfundur ljær bernskuminningum Álfgríms ákveðinn heimildarsvip og víkur víða að raunverulegum atburðum og aðstæðum á Íslandi en auk þess skírskotar hann til erlendra viðburða. Nefna má sem dæmi þegar Álfgrímur segir aðspurður grásleppuna verða sitt framtíðarstarf eftir latínunámið þá segir Björn í Brekkukoti: „Og nú er Gúðmúnsensbúð og þeir komnir með stórskip sem í einu kasti innbyrða tíu tuttugu farma bátsins míns og þarmeð er ég og mínr líkar útdauðir hér í Buktinni.“ (3–224)

Yfirlit og verkefni:

FYRSTI KAPÍTULI

Sögumaður lítur á atburði úr fjarlægð. Hann segir sögu sína í 1. persónu og leggur mat sitt á löngu liðna atburði.

Höfundur fjallar um tímann og eilífdina, hina eilífu, órjúfanlegu hringrás.

Álfgrímur ber saman gangverkið í klukkunni hjá afa sínum og ömmu við annarra manna klukkur.

Athuga sögusvið.

Hver segir söguna?

Hver er afi sögumanns og hvernig er samband drengsins og afans?

Athuga viðhorf sögumanns til ömmu sinnar.

Hver er saga móður Álfgríms?

Hvers vegna hlaut hinn ungi drengur nafnið Álfgrímur?

ANNAR KAPÍTULI

Heimur drengsins og Björn í Brekkukoti eru órjúfanleg heild. Samband þeirra byggist meira og minna á samveru án orða. Þessi heimur er innan krosshliðsins.

Í þessum kafla er fyrst minnst á krosshliðið sem hefur táknræna merkingu í sögunni.

Athuga heim Álfgríms.

Gerðu grein fyrir Birni í Brekkukoti og því hlutverki sem hann hefur í lífi drengsins.

Vekja má athygli lesandans á hvernig höfundur leggur áherslu á persónuleika Björns með því sýna stórhug hans, æðruleysi og trú í framkomu við móþjófinn.

Athuga þjóðlífið á þessum tíma.

Samhliða persónulýsingu Björns er sögð saga samfélagsins. Gefa má gaum að eftirfarandi þáttum: landstjóri, landshöfðingi (danskur/íslenskur) fólksfjöldi, atvinnuhættir, sveit og bær.

PRIÐJI KAPÍTULI

Tilvera Björns í Brekkukoti byggist á sjálfsþurftarbúskap. Hann fer sínar eigin leiðir innan krosshliðs sem utan.

Þjóðfélagið er óðum að breytast. Lesandinn sér breytt þjóðfélag með augum sögumannsins Álfgríms sem lítur til baka og ber saman fortíð sína og nútíð.

Gerðu grein fyrir sérstöðu Björns meðal þeirra sem seldu fisk.

FJÓRÐI KAPÍTULI

Sögunaður Álfgrímur veltir fyrir sér mörgum þáttum í fari afa síns, Björns í Brekkukoti. Þessi kafli fjallar um trúariðkun Björns, þ.e.a.s. lestur hans á *Vidalínspostillu* á hverjum sunnudegi.

Sögunaður veltir því fyrir sér hvort lífsspeki Björns eigi eitthvað skylt við þær kenningar sem birtast í postillunni.

Hvernig var afstöðu Brekkukotsmanna til bóka háttað?

Björn í Brekkukoti vill ekki að neinn eigi neitt inni hjá sér né hann hjá öðrum því „æ sér gjöf til gjalda.“ Gerðu grein fyrir því hvernig það kemur hér fram.

FIMMTI KAPÍTULI

Amma Álfgríms séð með augum sögumanns. Hann lítur til baka og veltir fyrir sér sögu hennar.

Kynning á persónunum ömmu Álfgríms og Kristínu í Hringjarabænum.

Gerðu grein fyrir ömmu Álfgríms. Hafðu í huga m.a. hvernig hún vandar um við Álfgrím og með hvaða hætti hún kynnir drengnum Garðar Hólm.

Gerðu grein fyrir Kristínu í Hringjarabænum. Hafðu m.a. í huga hvað hún gefur til kynna um son sinn Garðar Hólm.

SJÖTTI KAPÍTULI

Í þessum kafla heldur Álfgrímur áfram að lýsa ömmu sinni sem fullorðinn maður og leggja mat á aðstæður.

Hér má bæta við persónulýsingu ömmunnar og hvernig hún kemur umvöndunum sínum á framfæri. Ennfremur má leggja áherslu á gjörðir hennar og viðmót til manna og dýra. Hún heldur í heiðri þá lífsspeki Björns í Brekkukoti að gera aldrei öðrum illt.

SJÖUNDI KAPÍTULI

Enn má minnast umvandana ömmunnar og með hvaða hætti þær eru settar fram.

Tími gaddavírs er runninn upp á Íslandi. Velta má fyrir sér ólíkri notkun hans hér og erlendis svo og hvernig leikur drengjanna snýst upp í andstöðu sína þegar upp kemst um athæfi þeirra.

Amma Álfgríms, persónulýsing, samskipti hennar og Álfgríms. Hafðu í huga umvandanir hennar og viðmót við Álfgrím og aðra.

Segðu frá sambærilegri reynslu þinni.

ÁTTUNDI KAPÍTULI

Í þessum kafla kynnir sögumaður fastagesti á miðlofti. Ennfremur koma til sögunnar ýmsar þær persónur sem gista

Brekkuþot. Hafa má í huga að ekki voru til stofnanir á þessum tíma og var eins og Brekkukot væri þekkt fyrir velgjörning við þá sem minna máttu sín.

Gerðu örstutta grein fyrir þeim persónum sem eru fastagestir á miðloftinu.

NÍUNDI KAPÍTULI

Álfgrímur fer út fyrir krosshliðið, þ.e.a.s. heim Brekkukots, og yfir í hinn heiminn. Í fyrri kafla var Kafteinn Hogensen kynntur. Hér heldur sögumaður áfram að segja frá Hogensen.

Veltið fyrir ykkur samtali Hogensens við yfirvaldið. Hvert er erindi Hogensens og af hverju hefur hann áhyggjur? (Fróðlegt væri að benda nemendum á þá þróun sem hefur orðið á fiskistofnum allt til dagsins í dag).

TÍUNDI KAPÍTULI

Álfgrímur ber saman orðanotkun innan og utan krosshliðs.

Veltið fyrir ykkur hvort orðanotkun ykkar er ólík eftir því um hvað og við hvern er talað? Orð eru til alls fyrst. Aðgát skal höfð í nærveru sálar.

ELLEFTI KAPÍTULI

ENN sem fyrr er minnst á að Björn í Brekkukoti hafi ekki verið bókamaður umfram nauðsyn. Í þessum kafla varpar höfundur ljósi á baðstofulíf fyrr á tímum. Snorri á Húsafelli er ofurmenni og safnar höfundur saman ólíkum eðlisþáttum er gæða hann lífi. Með þessu er höfundur að varðveita þjóðlegan fróðleik um leið og hann varpar ljósi á frásagnarlist munnmælasagna.

Velta má upp þeirri spurningu hvers vegna höfundur segir sögu Snorra á Húsafelli, Jóns Þorlákssonar og Magnúsar Stephensen. Er þessi kafli til að búa lesandann undir að breytingar séu í vændum eða er hann aðeins útúrdúr?

Hvað er Háskóli Íslendinga í augum Álfgríms?

Gerðu grein fyrir því hvernig menn stytta sér stundir í Brekkukoti.

Segðu frá Snorra á Húsafelli. (Kanna mætti raunverulega sögu Snorra á Húsafelli og velta því fyrir sér hvers vegna hann er höfundi svo hugstæður).

TÓLFTI KAPÍTULI

Samhljómur klukknanna í kirkjunni og Brekkukoti. Tengsl þeirra heima.

Sögumaður bregður upp bernskumynd og leggur um leið grunn að því sem síðar á eftir að gerast. Álfgrímur syngur fyrir heiminn.

Segðu frá Álfgrími og þeirri upplifun sem hann verður fyrir í kirkjugarðinum,

PRETTÁNDI KAPÍTULI

Brekkukot sem dvalarstaður/gististaður.

Hvers konar hlutverki gegndi Brekkukot í þessu samfélagi?

FJÓRTÁNDI KAPÍTULI

Ein af fyrstu bernskuminningum Álfgríms er myndin sem hangir uppi bæði í Hringjarabænum og Brekkukoti. Síðan sér hann þessa sömu mynd í sölum konungsráðgjafans, myndina

af Garðari Hólm. Þessi mynd verður Álfgrími óþrjótandi um-hugsunarefni.

Hvert sinn sem Álfgrímur spryrst fyrir um þennan mann þá er farið undan í flæmingi sem verður til þess að efla enn frekar áhuga Álfgríms.

Hvaða upplýsingar fáum við um Garðar Hólm í þessum kafla?

Segðu frá komu Garðars Hólms í Hringjarabænn.

Athuga samanburð sögumanns á Garðari Hólm og Álfgrími ungum.

FIMMTÁNDI KAPÍTULI

Gestir koma í Brekkukot. Björn í Brekkukoti hefur ákveðið háttalag þegar hann tekur á móti gestum. Hér kveður við annan tón. Hvers vegna?

Gorgur litli virðist hafa sömu tilfinningar gagnvart klukkunni og Álfgrímur. Hvað má lesa út úr því? Gæti innsta ósk Garðars verið sú að hann vilji hverfa úr því hlutverki sem hann er í?

Hvert er erindi Gúðmúnsens og hvernig bregst Björn í Brekkukoti við því?

Hvernig upplifir sögumaður Garðar Hólm í þessum kafla? Hvað er gefið í skyn?

SEXTÁNDI KAPÍTULI

Í gegnum eftirlitsmanninn kemur höfundur á framfæri ákveðinni lífsspeki sem lesandinn skynjar mjög í nætursamtali eftirlitsmannsins og gestsins á loftinu og lesandinn fær á tilfinninguna að hlutverk eftirlitsmannsins í sögunni sé annað og meira en við blasir á yfirborðinu.

Gerðu grein fyrir eftirlitsmanninum og köllun hans.

Hver kann að vera gestur eftirlitsmannsins og hví fer hann svo leynt?

Lýstu viðbrögðum Álfgríms þegar hann verður áheyrandi þessa samtals.

SAUTJÁNDI KAPÍTULI

Lesandanum verður æ ljósara að líf Garðars Hólms er ekki eins og sýnist á yfirborðinu. Vekja má athygli á að svo virðist sem Garðar Hólm vilji leysa sig undan því oki sem hlutverk stórsöngvarans er, m.a. með því að afþakka styrk frá Alþingi. En blekkingin lifir áfram og er vert að skoða hvernig það kemur fram í þessum kafla.

Gerðu grein fyrir Garðari Hólm, hvernig hann ber sig saman við Álfgrím og segðu frá samskiptum þeirra tveggja.

Litla fröken Gúðmúnsen kemur fyrst til sögunnar í þessum kafla. Gerðu grein fyrir henni.

Segðu frá þeirri þjóðlífsmynnd sem dregin er upp í kaflanum.

ÁTJÁNDI KAPÍTULI

Gestir hverfa af vettvangi, hverjir og á hvaða hátt?

Skoða má m.a. samtöl persóna og samskipti.

NÍTJÁNDI KAPÍTULI

Hér verða þáttaskil í sögunni. Veröld Álfgríms innan krosshliðsins hrynnur þegar afi, Björn í Brekkukoti, segir honum að þau amma vilji að hann gangi menntaveginn. Álfgrími verður og ljóst að amma hans á sögu sem honum var óþekkt.

Í þessum kafla má glöggjt finna þá speki að: „.... þeir voru í raun allir einn og sami morguninn: altíeinu eru þeir liðnir.

Stjörnur þeirra eru fölnaðar; kínversku bókinni þinni er lokað.“
(bls. 129)

Þessir morgnar sem voru allir eins koma ekki aftur því breyting verður á tilveru Álfgríms.

Gerðu grein fyrir samtali Björns í Brekkukoti og Álfgríms og hugsunum og viðbrögðum drengsins.

TUTTUGASTI KAPÍTULI

Þegar Álfgrími er ljóst að honum er ekki ætlað að feta í fótspor afa síns, Björns í Brekkukoti, þá skilst honum að sá heimur sem hann taldi fullkominn er það líklega ekki. Álfgrímur gengur menntaveginn, það er ekki hans val, hann er fullur eftirsjár og tregðu en hann hreyfir engum mótmælum.

Álfgrímur. Lýstu últiti hans og líðan þegar hann horfist í augu við þær breytingar sem verða í lífi hans. Hafðu í huga sjálfsskoðun Álfgríms sem hér kemur fram. Á hvaða aldri er Álfgrímur þegar hér er komið sögu?

Berðu saman vangaveltur hans og þínar á þessum aldri, er eitthvað sameiginlegt?

TUTTUGASTI OG FYRSTI KAPÍTULI

Sjálfsskoðun Álfgríms heldur áfram. Álfgrímur kemur úr heimi fullorðinna og því fundu þeir í skólanum hvorn annan, Jón Afi og hann. Báðir sérstakir og þurftu þar af leiðandi að umbera kerskni annarra. Tónlistin skipar sinn sess í huga Álfgríms en með öðrum hætti en áður. Hann byrjar að læra á orgel og veltir vöngum yfir viðhorfi til tónlistar á Íslandi um aldir.

Höfundur setur fram táknræna lýsingu á orgelinu í Hringarabænum sem vert er að hafa í huga.

Álfgrímur og Jón Afi gera við orgelið í Hringjarabænum. Líta má á orgelið sem táknrænt fyrir sögu Garðars og Álfgríms. Segja má sem svo að orgelið tengist í fyrstu sögu Garðars, en eftir viðgerðina sögu Álfgríms.

Greindu frá Álfgrími og Jóni Afa og samskiptum þeirra.

Greindu frá samtali Álfgríms og fröken Gúðmúnsen. Hafa ber í huga að hún kemur alltaf við sögu í tengslum við heimkomu Garðars Hólm (fyrirboði).

Álfgrímur verður ástfanginn. Hverju tengjast hughrifin? Hafðu í huga hversu ríkur þáttur Brekkukotsheimurinn er í lífi hans.

Gerðu grein fyrir Kristínu í Hringjarabænum fyrir og eftir viðgerð orgelsins.

TUTTUGASTI OG ANNAR KAPÍTULI

Tónlistarnám tekur við af söngnum en hann verður ástfanginn af Blæ sem hefur afdrifaríkar afleiðingar fyrir tónlistarnám hans.

Á þessum tíma kvikna örlitlar efasemdir um goðsögnina Garðar Hólm.

Greindu frá samskiptum forsöngvarans og Álfgríms.

Forsöngvarinn segir þegar Álfgrímur spyr hanum hvort hann hafi heyrt Garðar syngja: „Nei ... en ég var ekki heldur við þegar Kristur frelsaði heiminn.“

Hvað á hann við með þessum orðum?

Astin í lífi Álfgríms.

TUTTUGASTI OG PRIÐJI KAPÍTULI

Í annarri heimkomu Garðars Hólms tekur Álfgrímur eftir ýmsu í fari hans sem kemur illa heim og saman við ímynd heims-

frægs óperusöngvara. Garðar Hólm getur ekki horfst í augu við raunveruleikann, gríman er að falla.

Athuga viðhorf Brekkukotsmanna til Garðars Hólms.

Hvaða breytingar hafa orðið á Garðari Hólm? Gerðu grein fyrir því hvernig sögumaðurinn sér hann.

TUTTUGASTI OG FJÓRÐI KAPÍTULI

Álfgrímur syngur við jarðarför og hefur þar með náð valdi á þeirri tækni á ný. Söngur hans vekur athygli séra Jóhanns og Garðars Hólms. Sögumaður sýnir lesandanum fram á að ekki er allt sem sýnist í lífi Garðars Hólms.

Séra Jóhann og söngurinn.

Hvað veldur því að lesandinn sannfærist um að ekki er allt sem sýnist í fari og framkomu Garðars Hólms?

TUTTUGASTI OG FIMMTI KAPÍTULI

Höfundur notar hrekkleysi Álfgríms til að virkja lesandann og koma upplýsingum á framfæri. Myndin sem litla fröken Gúðmúnsen finnur varpar nýju ljósi á sögu Garðars Hólms.

Viðhorf fólksins til komu Garðars hefur breyst. Á hvaða hátt?

Athuga lýsingu sögumanns á fröken Gúðmúnsen. Hvað er verið að gefa í skyn?

Fröken Gúðmúnsen „finnur“ mynd. Hvaða tilgangi þjónar myndin?

TUTTUGASTI OG SJÖTTI KAPÍTULI

Í upphafi kaflans birtist mynd af þjóðlífina sem vert er að gefa gaum.

Sögumaður er nálægur þegar hann segir frá biðinni eftir stórsöngvaranum. Ein af þeim sem bíður er móðir söngvarans sem tekur þátt í leiknum en þekkir raunveruleikann og leiðir Álfgrím í allan sannleikann.

Greindu frá þjóðlífsmynndinni sem birtist í kaflanum.

Þáttur Kristínar í Hringjarabænum.

Samtal Álfgríms og Garðars Hólms, hinn hreini tónn.

TUTTUGASTI OG SJÖUNDI KAPÍTULI

Álfgrímur vaknar á heyloftinu og veltir fyrir sér hvort hann hafi verið að dreyma því hvergi sér hann nein ummerki. Fróken Gúðmúnsen kemur á heyloftið. Hún hefur orðið fyrir vonbrigðum með Garðar Hólm, finnst hann hafa misboðið sér og föður sínum og lætur skap sitt bitna á Álfgrími.

Í kaflanum er brugðið upp þjóðlífsmynnd sem höfundur kemur á framfæri við lesandann til að undirstrika sögutímann.

Segðu frá fróken Gúðmúnsen og vonbrigðum hennar.

Gerðu grein fyrir þeirri þjóðlífsmynnd sem birtist í kaflanum.

TUTTUGASTI OG ÁTTUNDI OG NÍUNDI KAPÍTULI

Nýir gestir koma til að auðga mannlífsflóruna á miðloftinu. Höfundur brýtur upp söguna í 28. og 29. kafla. Sögð er saga E. Draummanns og konu hans Klói. Höfundur víkkar sjónarhorn lesandans með nýrri vídd; karma, endurholdgun o.þ.h. Hann dregur um leið á langinn sögu Álfgríms og Garðars Hólms.

Hvert er erindi E. Draummanns og konu hans suður og hvernig verður þeim ágengt? Gerðu jafnframt örstutta grein fyrir þeim hjónum.

ÞRÍTUGASTI KAPÍTULI

Álfgrímur sér Blæ á götu og hún hefur sömu áhrif á hann og fyrr.

Hann hefur tónlistarnám á ný, skólagöngu hans lýkur og hann fer heim í Brekkukot. Gott samband er milli Álfgríms og ömmu hans, honum finnst návist hennar öðru ofar.

„Ég er að bíða eftir skugga,“ sagði Álfgrímur. Hver á þennan skugga? Gerðu örstutta grein fyrir tengslum Álfgríms og eiganda skuggans.

Álfgrímur og amma hans. Lýstu hvaða áhrif návist hennar hefur á Álfgrím.

ÞRÍTUGASTI OG FYRSTI KAPÍTULI

Áfram fylgist lesandinn með þeim hjónum E. Draummann og Klói.

Höfundur teflir saman lífsspeki eftirlitsmannsins og E. Draummanns.

Álfgrímur tekur að sér nýtt hlutverk. Í hverju felst það?

Eftirlitsmaðurinn og E. Draummann eiga ýmislegt sam-eiginlegt. Gerðu grein fyrir því.

ÞRÍTUGASTI OG ANNAR KAPÍTULI

Gestir hverfa af vettvangi. Rakarafrumvarpið er til umræðu og sú umræða kippir Álfgrími inn í veruleikann. Hann gerir sér grein fyrir að til eru fleiri en einn flótur á sama máli.

Rakarafrumvarpið er dæmigert fyrir þá umræðu þegar ekki er tekið á aðalatriðum. Tengja má þessa dæmisögu við umræðu hversdagsins.

Í lok kaflans kemur í ljós að Álfgrímur þjáist af samvisku-bit. Hvað veldur því?

PRÍTUGASTI OG PRIÐJI KAPÍTULI

Útskrift Álfgríms og útskriftarboð þar sem menn velta vöngum yfir því hvað Álfgrímur verði í framtíðinni. Vekja má athygli á því að það er amman sem talar í gegnum Björn í Brekkukoti og stendur nær honum en hann sjálfur.

Priðja heimkoma Garðars undirbúin. Þegar spurt er um Garðar Hólm er Álfgrímur farinn að fara undan í flæmingi eins og honum var svarað forðum.

„Auðæfi eru það sem ekki aðrir ná af manni.“ Þetta eru orð ömmu Álfgríms. Umraðuefni og vangaveltur um veraldarauðinn. Hvað er það sem gefur lífinu gildi, hver eru auðæfi hvers og eins?

Hver er tilgangur heimsóknar frökenar Gúðmúnsen í Hringjarabænn?

Er eitthvað sem bendir til þess að fröken Gúðmúnsen skynji tvöfeldnina í lífi Garðars Hólmu?

PRÍTUGASTI OG FJÓRÐI KAPÍTULI

Sjaldan hefur frægðarsól Garðars Hólms risið hærra á Íslandi. Hann hefur til þessa ekki viljað láta mikið á sér bera, en nú snýr hann við blaðinu og sýnir hroka og vald í samskiptum við aðra. Þó Álfgrímur viti að ekki sé allt með felldu þá er hann ekki tilbúinn til að losa sig við goðsögnina um Garðar Hólm.

Garðar Hólm er kominn í þriðju heimsóknina. Hvaða breytingar má merkja í fari hans (útliti og framkoma)? Er þessi breytingar hugsanlegur fyrirboði?

PRÍTUGASTI OG FIMMTI KAPÍTULI

Gúðmúnsen heldur Garðari veislum og furðar Álfgrímur sig á vali veislugesta í veislum sem er haldin til heiðurs heimsfrægum

söngvara. Er veislan haldin Garðari til heiðurs eða til að fletta ofan af honum? Þarna fer fram ákveðið uppgjör Gúðmúnsens og Garðars Hólms. Slaufan er táknræn, í hvaða tilgangi er hún notuð?

Garðar vill fá Álfgrím með sér í veisluna, hvers vegna?

Gerðu grein fyrir persónunni G. Gúðmúnsen.

Hvaða persónulegu og pólitísku ástæður urðu til þess að Gúðmúnsen fjárfesti í listamanni?

Greindu frá þeirri þjóðlífsmynnd sem birtist í kaflanum.

Erlend áhrif, hvernig koma þau fram?

Garðar Hólm. Hvernig er framkoma manna við hann í veislunni?

Hverju svarar listamaðurinn sem fjárfest var í?

ÞRÍTUGASTI OG SJÖTTI KAPÍTULI

Garðar Hólm segir Álfgrími mestan hluta ævisögu sinnar og reiknar með að Álfgrímur feti í sín fótspor. Saga Garðars er bæði forspá um það sem gæti verið ferill Álfgríms og um leið viðvörun til hans. Álfgrímur missir aldrei takið á sínum raunveruleika.

Hver er sá boðskapur sem Garðar Hólm reynir að koma til skila við Álfgrím?

ÞRÍTUGASTI OG SJÖUNDI KAPÍTULI

Garðar Hólm sendir Álfgrím á hótelið sem sinn staðgengil. Þar bíður fróken Gúðmúnsen Garðars. Vert er fyrir lesandann að íhuga hvernig Álfgrímur gengur í hlutverk Garðars Hólms.

Álfgrímur og fróken Gúðmúnsen.

ÞRÍTUGASTI OG ÁTTUNDI KAPÍTULI

Garðar Hólm boðar til tónleika í dómkirkjunni. Í upphafi tónleikanna gengur hann inn kirkjugólfíð sem heimsfrægur stórsöngvari en lýkur þeim sem grátandi barn í faðmi móður sinnar.

Hver er tilgangur Garðars Hólms með þessum tónleikum?

Goðsögnin Garðar Hólm hefur stýrt lífi Álfgríms að hluta til þessa, nú er hún fallin, hvernig bregst Álfgrímur við?

ÞRÍTUGASTI OG NÍUNDI KAPÍTULI

Álfgrímur er fenginn til að taka við hlutverki Garðars og gegnir því á táknrænan hátt. Hann stendur í þakkarskuld við Garðar sem hafði í uppvextinum verið Álfgrími jafnt hvatning sem víti til varnaðar.

Þetta hefur afdrifarískar afleiðingar, því Gúðmúnsen vill fjárfesta í nýjum listamanni. En amman leggur sinn skilning í hlutina.

Með hvaða hætti höfðar fröken Gúðmúnsen til samvisku Álfgríms og í hvaða tilgangi?

Hvað veldur því að Álfgrímur tekur að sér hlutverk Garðars og hvaða eftirmál hefur það?

Gerðu grein fyrir viðbrögðum ömmu Álfgríms við bréfi Gúðmúnsens.

FERTUGASTI KAPÍTULI

Endalok Garðars Hólms. Amman í Brekkukoti tekur málið í sínar hendur. Álfgrímur hefur öðlast reynslu með hjálp Garðars Hólms sem verður til þess að hann hafnar aðstoð Gúðmúnsens og leggur framtíð sína í hendur afa og ömmu í Brekkukoti.

Greindu frá dauða og jarðarför Garðars Hólms.

Hvernig kemur eftirlitsmaðurinn við sögu?

Amma Álfgríms og afskipti hennar.

FERTUGASTI OG FYRSTI KAPÍTULI

Harmsögu Garðars er lokið og um leið þroskasögu Álfgríms þar sem hann samsamar sig Garðari. Álfgrímur gerir upp liðna tíð og við tekur nýtt tímabil í þroskasögunni handan kross-hliðsins. Hann heyrir tifið í klukkunni í Brekkukoti, tif hinnar eilífu hringrásar.

Greindu frá þáttaskilum í lífi Álfgríms og kveðjustundinni.

Heildarverkefni:

Amman og afinn í Brekkukoti og þeirra þáttur í lífi Álfgríms.

Athugið ólíkan tilgang þeirra sem koma inn um krosshliðið.

Krosshliðið hefur táknræna merkingu. Hafa má í huga samanburð á þeim heimi sem ríkir innan krosshliðsins og utan í sögunni í heild.

Garðar og Álfgrímur.

Fröken Gúðmúnsen og Garðar Hólm.

G. Gúðmúnsen, persónulýsing og hlutverk í sögunni.

Sögusvið og lýsing á því samfélagi sem sagan gerist í.

Fastagestir á miðloftinu. Hvernig koma þessar persónur við sögu í bókinni í heild?

Lífsspeki ólíkra menningarheima.

Garðar Hólm „heimsfrægur“ á Íslandi.

Heimildaskrá:

Dagný Kristjánasdóttir: Innan og utan við krosshliðið. Um íroní í Brekkukotsannál, *Tímarit máls og menningar*, Reykjavík, 1958, bls. 150–172.

Halldór Kiljan Laxness: *Alþýðubókin*, Helgafell, Reykjavík, 1956.

Halldór Laxness: *Brekkukotsannáll*, Vaka–Helgafell, Reykjavík 1994, 5. útg.

Halldór Kiljan Laxness: *Heiman eg fór*, Helgafell, Reykjavík, 1956.

Kristján Albertsson: Um Brekkukotsannál og sitthvað fleira, *Morgunblaðið*, 30. apríl 1957, bls. 10–11.

Kristján Karlsson: Algild mannleg harmsaga, *Nýtt Helgafell*, Reykjavík, 1957, bls. 83–84.

Peter Hallberg: *Halldór Laxness*, Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík, 1975.

Sigfús Daðason: Athugasemdir um Brekkukotsannál, *Tímarit máls og menningar*, 1958, bls. 150–172.

07631